

toeval dat juist in regio's waar de geografie een hoge mate van urbanisatie toestond – Noord- en Midden-Italië, de Nederlanden, het oostelijk Middellandse Zeebekken – burgers zich politiek wisten te emanciperen, terwijl in de grote landmassa's van Midden- en Oost-Europa tot diep in de negentiende eeuw de horigheid van boeren bleef bestaan. Uit Blockmans' studie valt op te maken dat alleen in zeer verstedelijkte gebieden, waar relatief veel mensen bij elkaar woonden, boeren en burgers de machtsmiddelen konden vergaren die nodig waren om politieke zeggenschap af te dwingen. Dit brengt ons meteen bij de tweede conclusie: burgers en boeren moesten hun politieke macht van onderop veroveren. Dat konden zij alleen doen als zij voldoende machtsmiddelen hadden die opwogen tegen de machtsmiddelen van de vorst en de adel. Massa en geld is macht, en macht betekent politieke invloed. Diezelfde tendens neemt Blockmans ook waar in onze huidige tijd, waarin hij de macht van grote multinationals op het politieke proces afkeurt. De kracht van *Medezeggenschap* ligt in Blockmans gestructureerde aanpak, kennis en nuance. De eerste drie hoofdstukken laten zich lezen als een introductieboek op de middeleeuwen, waarin de laatste wetenschappelijk inzichten naar voren komen. Zo wordt bijvoorbeeld duidelijk dat het onderscheid tussen de middeleeuwse conceptie van macht en die van het latere absolutisme er eigenlijk niet toe doet. Vorstelijke macht werd in de middeleeuwen ook al religieus gelegitimeerd en als onaantastbaar beschouwd. Tegelijkertijd waren in de tijd van het zogenaamde absolutisme vorsten nog steeds afhankelijk van de medewerking van onderop. Dergelijke inzichten en de algemene thematiek van *Medezeggenschap* maken Blockmans boek – tezamen met *Praks Stadsburgers* – tot een goed vertrekpunt voor geschiedenisdocenten die zich alvast willen voorbereiden op de nieuwe historische context 'Steden en burgers in de Lage Landen 1050-1700', die vanaf 2022 onderdeel is van het indexamen vwo.

Jaap Nieuwstraten ■

Middeleeuwse stad in de geschiedenisles

Archeologie, primaire bronnen en virtual reality

Voor veel leerlingen zijn de tijdvakken 3 en 4 droge kost. Door de lessen over de middeleeuwen te koppelen aan de lokale geschiedenis wordt deze periode voor leerlingen tastbaar en daarmee interessanter.

Wat?

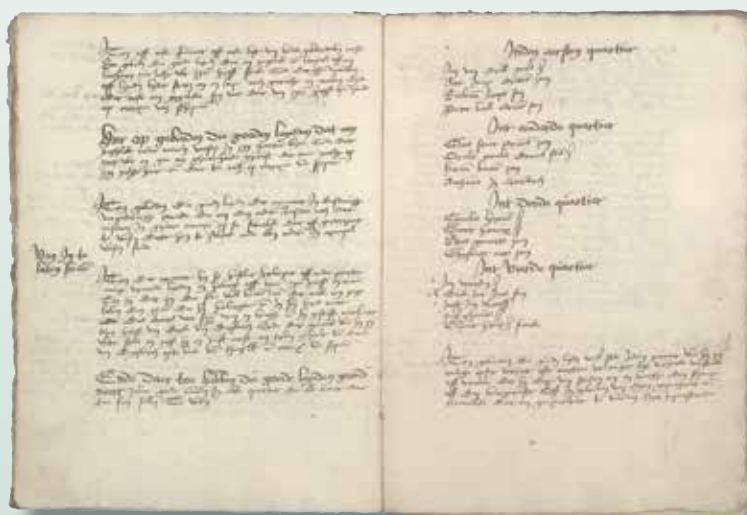
Deze lessenserie is een onderzoeksproject naar de middeleeuwse geschiedenis van Dordrecht. Leerlingen schrijven een populairwetenschappelijk artikel over een lokaal onderzoeksthema, waarbij ze verschillende bronnen aan elkaar proberen te koppelen. De werkwijze die in Dordrecht is gebruikt, kan toegepast worden op andere Nederlandse steden met een middeleeuwse geschiedenis.¹ In de lessenserie wordt een koppeling gemaakt tussen de historische context 'Steden en burgers in de Lage Landen 1050-1700', lokale geschiedenis en historische onderzoeksvaardigheden.

Voor wie?

De bovenbouw van het vwo (als verdieping bij de historische context over stedelijke dynamiek). De lessenserie kan in de bovenbouw van het havo als aanvulling op de lessen over tijdvak 4 worden gebruikt.

Wanneer?

Deze lessenserie sluit aan op tijdvak 4 ('De tijd van steden en staten, 1000-1500') en bij de historische context 'Steden en burgers in de Lage Landen 1050-1700'. Bij de historische context is het mogelijk het onderzoek te richten op een van de drie beschreven periodes. Ook de ondersteunende vragen (over

de opkomst van de stedelijke burgerij en de sociaaleconomische en politieke positie van de stedelijke burgerij) uit de historische context kunnen als leidraad dienen. Het is raadzaam om het onderzoeksproject in de vierde of in de vijfde klas te laten plaatsvinden.

Hoe lang?

De lengte van de lessenserie is, afhankelijk van de eigen invulling en de gemaakte keuzes door de docent, drie tot zes lesweken. Het is van belang dat leerlingen voldoende tijd hebben om het onderzoek nauwgezet uit te voeren.

Hoe werkt het?

Aan de hand van archiefbronnen en archeologische bronnen gaan leerlingen op onderzoek naar de middeleeuwse geschiedenis van hun stad. De voor Dordrecht gebruikte archiefbronnen waren voornamelijk keur- en klepboeken die in twee delen uitgegeven zijn door J.A. Fruin: *De oudste rechten der stad Dordrecht en van het baljuwschap van Zuidholland*. Dit, omdat de oorspronkelijke middeleeuwse handschriften voor leerlingen niet leesbaar en moeilijk beschikbaar zijn. De teksten van Fruin zijn in drukletters en online te raadplegen. Keurboeken en klepboeken zijn voor leerlingen een erg interessante bron om te bestuderen, omdat de regels en vonnissen die in de middeleeuwse stad werden uitgeschreven een reële situatie beschrijven. Hiermee kan het vaak stereotiepe beeld over de middeleeuwen worden genuanceerd. De vonnissen in de klepboeken kunnen gaan over geweldsmisdrijven, maar ook over handelsconflicten of een verbod op scheldwoorden als 'Hoeken' en 'Kabeljauwen'. Deze diversiteit aan onderwerpen geeft de leerlingen een goed beeld over wat er speelt in de middeleeuwse stad. In Dordrecht zijn, net als in

veel andere steden, veel archeologische opgravingen gedaan.² Veel vondsten zijn digitaal te raadplegen. Gevonden gebouwen, resten van gebouwen en objecten uit handel, ambacht en huishoudens zijn mooie archeologische bronnen. Leerlingen onderzoeken een archiefbron die thematisch te koppelen is aan de onderzochte tekst. Wie bijvoorbeeld een vonnis over de in- en uitvoer van zout bestudeert, heeft in een gevonden zoutvat een bruikbaar archeologisch object. De afgelopen jaren hebben de Dordtse leerlingen met name onderzoek gedaan op het gebied van recht en onrecht. Maar door de toevoeging van virtual reality aan het project is sinds dit jaar de focus verschoven naar scheepsverhalen. Het aspect virtual reality komt voort uit het project *Dordtse Bagger*, dat is opgezet door Theo Pronk, docent geschiedenis aan de Erasmus Universiteit en initiatiefnemer van Stichting Verborgene Stad. Bezoekers kunnen de haven in de virtuele simulatie zien veranderen van een zandbank aan het begin van de vijftiende eeuw tot een uitgebaggerde haven aan het begin van de twintigste eeuw. De focus ligt op de schepen die Dordrecht in die periode aandeden: waar kwamen de schepen

vandaan, wie waren er aan boord en wat brachten ze mee? Zo biedt virtual reality inzichten die leerlingen zonder deze techniek minder snel zouden herkennen.³ De onderzoeksprojecten van de leerlingen worden toegevoegd aan de informatie op de website en zijn zo voor een groot publiek toegankelijk en leesbaar. Doordat leerlingen nu bijdragen aan een groter geheel, en hun bijdragen worden gepubliceerd op een openbaar platform, nemen ook het belang van en de interesse in andere onderzoeksprojecten toe.

Wat levert het op?

De leerlingen leren veel van deze lessenserie. Zo zijn ze bezig met primaire historische bronnen en wordt bij het leggen van verbanden en logische koppelingen een hogere denkvaardigheid aangesproken. Bovendien is de lessenserie een mooie praktische toepassing van de historische context over stedelijke dynamiek. Afhankelijk van de keuzes die de docent maakt, kan het onderzoeksproject zich richten op de eerste twee ondersteunende vragen bij de historische context. Uit de nascholingsconferenties, die over deze context zijn gehouden, blijkt dat een koppeling aan de lokale geschiedenis in veel gevallen waardevol kan zijn. Het project *Dordtse Bagger* richt zich specifiek op de dynamiek rondom internationale handelscontacten in de middeleeuwse stad. Hiermee wint de historische context, die als taai kan worden ervaren, aan tastbaarheid en gaat de geschiedenis van de middeleeuwse stad voor leerlingen leven. De historische vaardigheden die leerlingen opdoen, kunnen zij later toepassen bij het schrijven van hun profielwerkstuk. ■

Materiaal om deze les zelf te geven, kunt u vinden op www.vgnkleio.nl.

Peter Barendregt is docent geschiedenis op het Johan de Witt-gymnasium in Dordrecht. **Remy Balistreri** was als docent betrokken bij het project, maar werkt nu als docent geschiedenis op het Zuider Gymnasium in Rotterdam.

1 Bij de meeste regionale en lokale archieven werken heel aardige en hulpvaardige deskundigen, die graag meedenken met docenten. Het is handig als een belangrijk deel van de bronnen gedigitaliseerd is of via een zoekfunctie op een website te raadplegen is.

2 Voor veel steden is archiefmateriaal gedigitaliseerd en online te raadplegen. Hetzelfde geldt voor archeologische vondsten.

3 Voor steden als Dordrecht, Leiden en Rotterdam (Delfshaven) heeft Stichting Verborgene Stad al diverse projecten lopen waarbij gebruik wordt gemaakt van virtual reality. Bij projecten werkt de stichting samen met lokale partijen, waaronder middelbare scholen. Wie meer wil weten kan de website www.stichtingverborgene-stad.nl bezoeken. Docenten kunnen contact zoeken met de stichting om te bespreken welke mogelijkheden er zijn voor samenwerking.

Links: Een pagina uit een klepboek van Dordrecht uit 1509-1510, waarin de stedelijke regels en vonnissen zijn genoteerd. **Bron:** Regionaal Archief Dordrecht. **Boven:** Bij archeologische opgravingen in Dordrecht is deze muntbalans gevonden, daterend uit de middeleeuwen. Als belangrijkste stad van Holland mocht Dordrecht munten slaan voor het graafschap Holland. **Foto:** Dordrecht Ondergronds.

